

KELETEURÓPAI ROVÁSÍRÁSOS FELIRATOK

ERDÉLYI ISTVÁN

Hosszú éveket kellett várni, hogy újabb az eddigieknél hosszabb rovásírási feliratok kerüljenek elő és kerüljenek közlésre, a régebről már jól ismert majackojei (Н. Е. Макаренко, *Археологические исследования 1907–1909 годов*. ИАК Вып. 43. СПб., 1911.) és novocserkasszki (А. М. Щербак, *Несколько слов о приемах чтения рунических надписей, найденных на Дону*. СА XIX. 1954. 269–282.) vagy humarai (észak-kaukázusi) feliratok közlése után. Az említettekkel szemben most már jelentős hosszúságú emlékekkel rendelkezünk (И. Л. Кызласов, *Рунические надписи Маяцкого городища. Маяцкий археологический комплекс*. М. 1990. 10–40.). Ezek megfejtése, jeleik hangértékének felismerése azonban nem könnyű feladat. Jelen kis dolgozatunkkal csupán némi segítséget szeretnénk adni azok számára, akik majd megkísérlik eme feladat megoldását.

Kiindulásként az Ermen Tolga nevű, Eliszta város (Kalmük ASzSZK) közelében állott kurgán feltárásakor előkerült, marhakoponyára karcolt, igen töredékesen fennmaradt jelcsoportok vonatkozásában teszünk megjegyzéseket (S. Klaštornyj–I. Vásáry, *A Runic Inscription on a Bull Skull from the Volga Region. Between the Danube and Caucasus*. red. G. Kara. Вр., 1987. 171–180; У. Э. Эрдниев, *Археологические памятники Южных Ергеней. Элиста, 1982.*).

Takács István archaeozoológus segítségével sikerült a közölt fényképfelvételek xeroxmásolatait elhelyezni egy valóságos marhakoponyán és ezzel az eljárással az alábbiakat tudtuk kideríteni:

A 2. töredék a szájpadrás egyik részlete, a többiek azonban mind (az 1., 3.–4. és 5.) a homlokcsont darabjai. Elhelyezkedésüket sémánk szemlélteti. Sajnos igen sok részlet hiányzik a homlokcsontból. A legnagyobb, azaz az 1. töredék elhelyezésében a sutura frontalis vonala segített. Az eredeti marhakoponya, Takács I. véleménye szerint, adultus/maturus életkorú egyedé lehetett. A töredékek elhelyezkedése azt igazolja, hogy a felirat elkészítésekor annak bekarcolója a koponyát hossz tengelyével párhuzamosan tartotta maga előtt. Az írást végül belül, a szájpadrás csontjának felületén folytatta. Ennek a résznek a folytatásában, mivel ott az adott csont részlet véget ért, még kb. három, esetleg négy írásjel lehetett, de ez a darab letörött és elkallódott. Valamilyen okból ugyanis az ásatók a csontdarabokat nem mind őrizték meg.

A csak röviddel ezelőtt közölt majackojei gorogyiscsei (majackojei kővár) feliratokat 1978 és 1982 között találták meg a Szovjet–Bolgár–Magyar Régészeti Expedíció ásatásai során, melynek magam is résztvevője voltam.

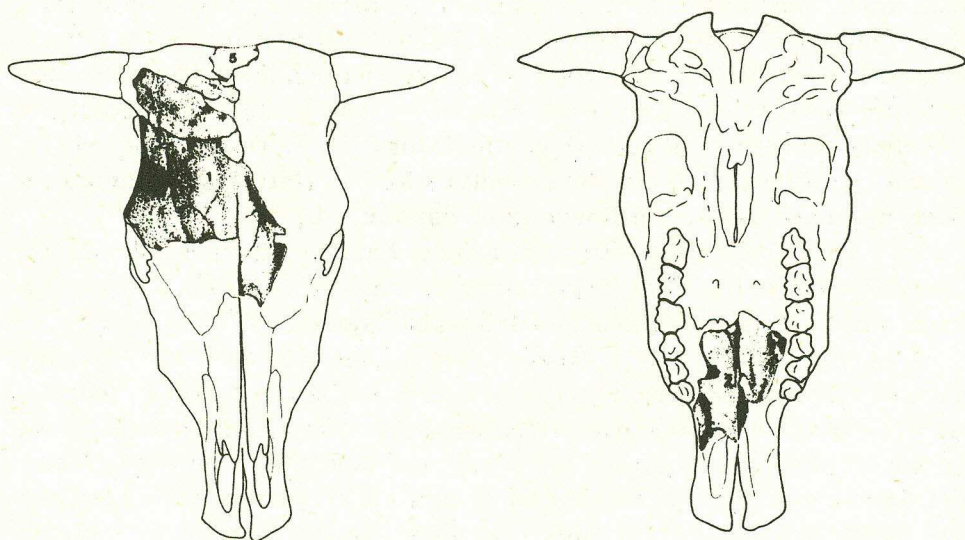
A majackojei vár egyes kövein talált feliratokban előforduló írásjelek száma harminc. Ezek közül tizenegy, vagy tizenkettő, azaz az ermentolgai marhakoponya tizenkilenc, vagy húsz jelének több, mint a fele kölcsönösen megtalálható, vagyis egyezik. A majackojei rovásjelek igen puha mészkőtömbökbe lettek bekarcolva. Az eddig összesen előkerült tizennyolc felirattól tíz az, amit közös expedíciónk eredményezett. Kitérősek, kopások erősen megnehezítik azok olvasatát. A Sz. A. Pletnyova, az expedíció vezetőjének hozzájárulásával, valamint Sz. G. Kljastornyj beleegyezésével a rájuk vonatkozó dokumentációnkat átadtam Róna-Tas Andrásnak, aki maga is érdeklődéssel foglalkozik azok feloldásával. A 2. sz. képünkön a három leghoszabb felirat rajzát adjuk most közre. Az általunk közölt feliratrajzok némileg eltérnek a Sz. A. Pletnyova, illetve I. L. Kyzlaszov publikációs rajzaitól, azért is tartjuk szükségesnek ismételtlen közölni őket. A szovjet publikációban a feliratok megfejtési kísérleteit — ha vannak olyanok — nem hozták nyilvánosságra. A régebben felfedezett, jóval rövidebb feliratokat G. F. Turcsanyinov, 1971-ben zömmel iráni típusú nyelven próbálta feloldani *Памятники письма и языка народов Кавказа и Восточной Европы. М.*)

Az 1978-ban előkerült feliratokat Erdélyi Balázs építész-mérnök másolta le, fényképeiket pedig Sugár Lajos készítette a helyszínen. Ezek a dokumentumok a MTA Régészeti Intézete Adattárában vannak (72. 551–553.).

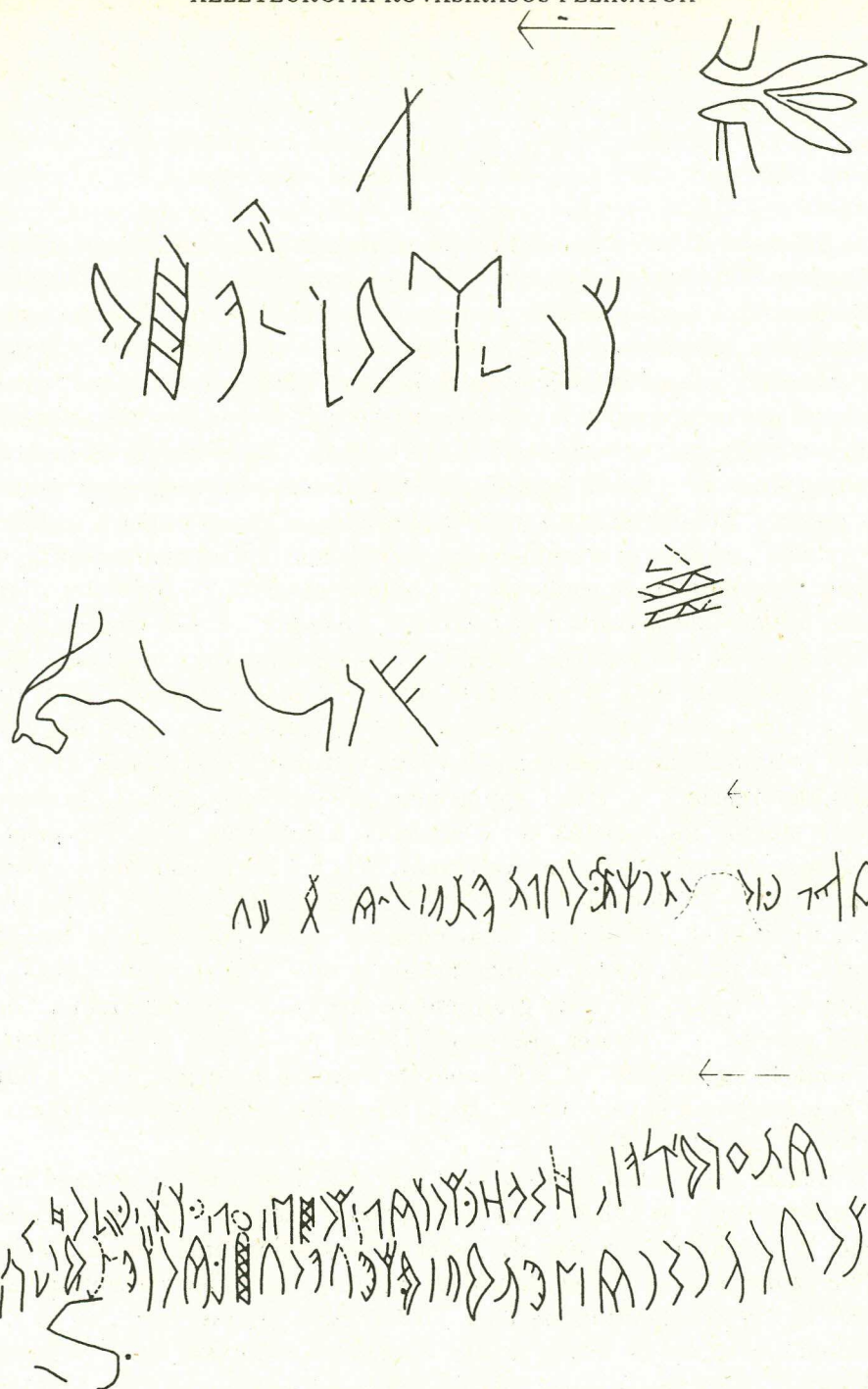
A novocserkasszki (Ez a város szintén a Don völgyében van, csakúgy mint a Majackoje gorogyiscse.) múzeumban őrzött két agyagkulacs feliratainak jelei közül hét az, amely az ermentolgai marhakoponyára karcolt felirat jelei között előfordul és szintén hét olyan jelet találtunk, amelyek egyaránt előfordulnak a majackojei köveken és az említett két helyen is. Ez kétségtelenül szoros kapcsolatra utal, hiszen összesen tizennégy egyezésről van szó, ami legalább e három emlék (illetve emlékcsoport) azonos körbe való tartozására utal. Az ermentolgai a Kazár Kaganátus belső, a többiek pedig annak peremterületein kerültek napvilágra. Kiemelünk egy összetett jelet (1. Sz. Kljastornyj–Vásáry I. közleményének 11. sorszámú és I. L. Kyzlaszov publikációjának a 27. sz. jelét.), amely az 1978-ban általunk is felkeresett, észak-kaukázusi kazárkori humarai kővár (Erdélyi István, *AntTan. XXX/2: 264–266.*) falazókövein is szerepel. Talán ez a pont lehet a déli határa annak az írásbeliségnek, amely zömmel azonos jelrendszerrel dolgozott. Nyilván azért, mert pusztuló anyagokra voltak feljegyezve, igen sok emléke pusztult ugyan már el, de amint példáink is bizonyítják, felfedezett emlékei egyre szaporodnak és számunkra olyan értelemben is támpontokat nyújtanak, hogy

jól elkülöníthessük akár a nagyszentmiklósi aranyedények, akár a jóval későbbi székely rovásírás emlékeit.

Illusztrációk

1. kép. A nagyobb feliratos csonttöredékek helyzete a marhakoponyán.

2. kép. A Majackoje várban talált rovásfeliratok rajzai (Erdélyi Balázs, 1978).